

ності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам» (ч.1), що, на мою думку, конкретизує, так би мовити, надає «овеществленное» розуміння суспільній небезпеці. І саме для здійснення цього завдання КК «визначає, які *суспільно небезпечні діяння* (виділено мною – Є.С.) є злочинами, та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили» (ч.2). Тобто і тут обидві частини ст.1 КК, у своєму змістовному «зв'язку» підкреслюють формально-матеріальне визначення злочину, яке існує.

Таким чином, можливо констатувати, що сьогодні існують неоднакове визначення поняття «злочину» у законодавстві різних країн, що, в свою чергу, створює необхідний привід для дискусії на порівняльно-правовому або національному рівнях. І такі дискусії, за великим рахунком, необхідні, бо вони, при якісній їх організації, повинні сприяти подальшому розвитку доктринальних «коментарів» до кримінального законодавства. Природньо, що існує така дискусія в Україні і сьогодні, тим більш, що мова йде про реформування кримінального законодавства. В зв'язку з цим спробуємо виказати нашу думку, використовуючи при цьому історично-змістовні аргументи.

Розвиток людської цивілізації свідчить, що кримінальні кодекси, у своєму сучасному розумінні, як систематизовані кодифіковані нормативно-правові акти з'явилися, наприклад, на Європейському континенті у кінці 17 – початку 18 сторіч та мали різні визначення злочинів. Вважається, що одним з основних, можливо, першим нормативно-правовим актом того часу, у якому знайшли відображення можливості закріплення матеріальної відзнаки у визначенні злочину, була Французька Декларація прав людини і громадянина 1789 року (фр. *Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen*), у ст.5 якої була закріплено, що закон має право

забороняти лише дії, шкідливі для суспільства [4]. Але незважаючи на те, що це принципове положення було закріплено в значному французькому нормативно-правовому акті, французькі кримінальні кодекси 1791 та 1810 років закріплювали у якості обов'язкової ознаки - «немає злочину поза вказівки на то закону», і в той же час не мали інших положень, які б вказували на матеріальну ознаку при визначенні злочину [5].

Отже, можливо вважати, що Французький КК з самого початку свого прийняття і до сьогодні, тобто протягом більш, ніж 200 років, має формальне визначення злочину, що виглядає традиційним при його оцінці. В той же час, наприклад, Баварія, яка виступала в ті роки як незалежне державне утворення, у 1813 році прийняла свій КК, у якому поняття злочину мало таке визначення: «Всі умисні порушення закону, які через *своїх властивостей і розміру злоспрямованості* (виділено мною – Є.С.) знаходяться під загрозою покарання ..., називаються злочинами» [6], тобто поєднувало формальні і матеріальні ознаки. Тобто спочатку було формально-матеріальне визначення, яке потім трансформувалося у, умовно кажучи, «відкрите» формальне і «таємно» матеріальне сучасне визначення злочину.

В українському КК зараз, як вже вказувалось, закріплено формально-матеріальне поняття злочину. Таке поняття в тому чи іншому вигляді було і в українських КК 1922, 1927 і 1960 років. І саме з цим частіше за все «зв'язують» недоліки формально-матеріального визначення злочину, мотивуючи це тем, що то є наслідки «радянської системи». Але, і це теж необхідно підкреслити, на українських теренах вже понад 170 років діє формально-матеріальне визначення злочину. Ще у «Укладенні о покарання кримінальних та виправних» 1845 року, у розділі I «О злочинах, проступках в покаранні взагалі», у главі I «Про *суть*» (виділено нами – Є.С.)

злочинів та проступків та про ступені вини», у відділенні першому « Про суть (виділено нами – Є.С.) злочинів та проступків» в ст. 1 було визначено, що (цитуються без перекладу): «Всякое нарушение закона, чрезъ *которое посягается на неприкосновенность правъ Власти Верховной и установленныхъ Ею властей, или же на права или безопасность общества или частныхъ лицъ* (виділено нами), есть преступление». Але цього було ще «мало», і у ст. 2 законодавче розкривалась суспільна небезпека проступку, через яку, доречі, і розмежовувались «злочин» та «проступок». У цій статті було закріплено (цитуються без перекладу): «Нарушение правилъ, предписанныхъ для охранения определенныхъ законами *правъ и общественной или же личной безопасности или пользы* (виділено нами – Є.С.), именуется проступком [7].

Тобто, у правосвідомості, в першу чергу, українських правників багато років, понад двохсот років, закріплене (існує) формально-матеріальне визначення злочину. Його всі сприймають так би мовити спокійно, до нього всі звикли, але зараз з'являється думка принципово змінити існуюче визначення на суто формальне. Для чого це потрібно робити? Що нам це дасть? На мою думку, нічого, окрім того, що так «знімається» відповідальність з законодавця за якість законів, які приймаються, тому що буде не потрібно «пояснювати», для чого, з якою метою приймається відповідний закон. А так - заборонено законом, і не потрібно ніяких пояснень. Крім того, а чи знаємо ми, як відреагує на це правосвідомість правового осередку, при тому, що професійна правосвідомість - це зовсім «не проста» річ, яка має значну рутинність. Фіаско, якого зазнала ідея з кримінальним проступком, неприйняття або набуття значних складнощів положеннями кримінального процесуального кодексу України 2012 року, в зв'язку з чим вони зараз піддаються певним «виправленням», це зримо

підтверджують. І тому знову виникає питання: які для цього є необхідні положення? Можливо ми намагаємось використовувати зарубіжний досвід? Проте, цього ніхто не заперечує, але чи потрібно робити це «механічно», завдяки «копіюванню» таких положень. Природні питання, чи маємо ми, умовно кажучи, хоча б якісь гарантії, що у такому «новому» вигляді кримінальне законодавство буде «краще» працювати? Вже багато разів на різних рівнях нами ставиться одне і теж питання: у той державі (держав), досвід якої ми намагаємось копіювати, краще складається боротьба зі злочинністю? Впевнений, що це не так. У багатьох, навіть розвинутих європейських країнах дуже складна ситуація з боротьбою зі злочинністю. У них навіть поруч зі «звісними» для всіх держав злочинами існують види злочинів, які для нас так би мовити не є традиційними, наприклад, терористичні акти, злочини екстремістського характеру, злочини мігрантів та ін. А масові вбивства у США, які в останні часи набувають характеру «епідемії»? Вони є так звані «лідерами» і за показниками щодо інших злочинів, а ми там виступаємо тільки у якості підручних виконавців, наприклад, у наркобізнесі чи торгівлі людьми. Так, це дуже складна соціальна ситуація і ми, безумовно, бажаємо нашим партнерам необхідної результативності у боротьбі зі злочинністю. Але у професійному колі питання про можливе копіювання такого досвіду у визначенні поняття злочину повинно дуже ретельно обговорюватися.

Підсумовуючи викладене, потрібно вказати, що визначення в процесі реформування основних, основоположних інститутів кримінального законодавства, в тому числі й злочинів, завжди повинні мати продуманий і обґрунтований характер, у них повинно знаходити свою реалізацію збереження вітчизняного досвіду і врахування сучасних інновацій правового розвитку.

У статті досліджується один з основних інститутів кримінального законодавства: злочин. Підкреслюється, що значне реформування політичного устрою, моделі функціонування економіки, спрямованості соціальної політики, які відбуваються у конкретній державі, завжди потребують відповідних змін у усіх галузях законодавства. Такі процеси характерні сьогодні і для України, у якій вже низку років відбуваються спроби реформаторських перетворень основних процесів державного будівництва, і тому зміна законодавства як певного нормативного «інструменту» здійснення таких намірів є об'єктивною необхідністю. Тому і в нашій державі такі зміни торкаються усіх галузей законодавства, в тому числі і кримінального законодавства. Такі зміни у цьому законодавстві торкаються (повинні торкатися) усіх інститутів кримінального законодавства, але є декілька, які, безумовно, є основними у цій галузі законодавства, бо саме вони визначають її зміст, предмет, основну функцію та інші її ознаки. Одним з основних, стержневих інститутів кримінального законодавства є злочин. Звертається увага на існуючу зарубіжну практику визначення цього інституту. Класифікуються держави в залежності від існуючих у них правил визначення поняття злочину. Встановлюється, що сьогодні існує два основних способу визначення цього інституту: формальний та формально-матеріальний, а також є низка країн, в законодавстві яких цей інститут офіційно не визначається. Спеціальна увага звертається на національну практику визначення поняття злочину, починаючи з понад 170 річної історії його визначення на теренах України, його визначення у чотирьох наступних Кримінальних кодексах і закінчуючи його визначенням в чинному Кримінальному кодексі. Відзначено особли-

вості визначення злочину у чинному кодексі, яке «складається» так би мовити з положень низки кримінально-правових норм. Пропонується низка проміжних визначень та остаточний висновок, в основі якого простежується теза, що важливість законодавчого визначення поняття злочину є важливою умовою для його застосування, науково-практичного тлумачення, доктринального аналізу.

Ключові слова: кримінальне законодавство, публічна галузь законодавства, нормативно-правовий «інструмент», злочин, формальне, формально-матеріальне та матеріальне визначення злочину, кримінально-правові відносини.

Streltsov Ye. CRIME: THE IMPORTANCE OF DEFINITION

The article examines one of the main institutes of criminal law: crime. It is emphasized that a significant reform of the political system, models of the functioning of the economy, and the direction of social policy that occur in a particular state, always requires corresponding changes in all branches of legislation. Such processes are also characteristic of Ukraine today, in which for several years there have been attempts at reforming transformations of the main processes of state building, and therefore changing the law as a certain normative "tool" for the implementation of such intentions is an objective necessity. In our country such changes apply to all branches of the law, including criminal law. Such changes relate to (should relate to) all institutes of criminal law, but there are some that are fundamental, which determine its content, subject, main function and its other features. One of the main, pivotal institutions of criminal law is crime. Attention is drawn to the existing foreign practice of defining this institute. States are classified according to their existing rules for defining the concept of crime.

It is established that today there are two main ways of determining this institution: formal and formal-material, and also are indicated a number of countries in whose legislation this institute is not officially defined. Special attention is drawn to the national practice of defining the concept of crime, starting with more than 170 years of history of its definition in Ukraine, its definition in the next four Criminal Codes and ending with its definition in the current Criminal Code. A number of intermediate definitions and a final conclusion are proposed, based on the thesis that the importance of a legislative definition of crime is an important condition for its application, scientific and practical interpretation, and doctrinal analysis.

Key words: criminal law, public branch of legislation, regulatory legal instrument, crime, formal and material definition of crime, criminal law relations

Література

1. В.Я. Тацій. *Переднє слово. Кримінально-правове регулювання та забезпечення його ефективності: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 18–19 жовт. 2018 р.* / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Харків : Право, 2018. – 552 с. стор. 17 – 18.; Тацій В., Борисов В., Тютюгін В. *Актуальні проблеми розвитку сучасного кримінального права.* Право України, 2010, № 9, стор. 4 - 15.
2. Стрельцов Є.Л. *Об'єктивні вимоги щодо загального змісту сучасного кримінального законодавства.* Вісник Південного регіонального центру НАПрН України. Науковий журнал, 2019, № 20, с. 121 – 135; Стрельцов Є.Л. *Проблеми встановлення соціально-правової шкоди від злочину.* Право України, 2011, № 11, стор. 99 – 106; Стрельцов Є.Л. *Деякі роздуми про правову сутність та соціальні завдання кримінального права.* Право України, 2010, № 10, стор.102 - 109.
3. Панов М.І. *Кримінальна протиправність як ознака злочину.* Право України, 2011, 3 9, стор. 62 – 75.
4. *Декларація прав людини і громадянина 1789 року.* <https://constituante.livejournal.com/10253.html>.
5. *Кримінальне право Франції.* https://stud.com.ua/67784/pravo/kriminalne-pravo_frantsiyi.
6. *Карне уложення Німецької імперії 1871 року.* https://pidruchniki.com/1941071944493/pravo/karne-ulozhennya_nimetskoji_imperiyi_1871_roku
7. *(Уложение о наказаниях уголовныхъ и исправительныхъ 1845 года».* (http://pravo.by/upload/pdf/krim-pravo/ulogenie_o_nakazaniyah_ugolovnih_i_ispravitelnih_1845_goda.pdf).

